

Az Isten öröme

Az evangélium örömhír. Az Isten Országának megtalálása minden vagyionunk feláldozására képesítő örömet vált ki bennünk Jézus szava szerint (Mt 13, 44). Az Isten Országának alaptörvényeit „boldogságoknak” nevezzük Jézus kezdő szavai után. „Örüljete és ujjongjatok, mert nagy lesz a mennyben a jutalmatok” (Mt 5, 12). Bár Lukács még hozzáteszi: „azon a napon” (Lk 6, 23), ami a szentírási szóhasználat szerint eszkatológikus értelmű, vagyis a végső állapot beálltakor árad ki az öröm. De Szent Pál figyelmeztet, hogy „az Isten Országja nem eszem-iszom, hanem igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben” (Róm 14, 17).

Mi tehát, Isten országának gyermekei, kapunk ígéretet is, felszólítást is az örömrre, de fel kell tennünk a kérdést: az Isten maga örül-e? Kissé bizarrnak tűnik e kérdés. Fülünkbe cseng a zsoltáros szava: „Aki a fület alkotta, az ne hallana, aki a szemet csinálta, az ne látna?” (Zsolt 94, 9) Így fölöslegesnek tűnik kérdezni annak az Istennek az öröme felől, aki az örömet adja. Majdnem olyan fölöslegesnek látszik, mint kérdezni a patak vizénél, hogy a forrásban van-e víz? Ám ha utánanézzünk a Szentírásban, meglepődünk, milyen keveset találunk az Isten örömről nyílt és egyenes kijelentésekben. És elcsodálkozunk, hogy elrejtve tudunk csak eljutni Isten örvendező arcához.

Ugyanis azt, hogy Isten fölséges, szent és uralkodó; hogy igazságos, irgalmas és mindenható; hogy jóságos és szeret minket; hogy számonkér, hogy ítélkezik felettünk és haragszik, ha rosszak vagyunk, ezekkel az Isten-képekkel sűrűn találkozunk. Nem tűnik fel azonban Istennek örömröt sugárzó arca és valója sehol. Mintha csak az az emberszabású elképzelés jutott volna uralomra a Szentírásban is, amely a nagyságot elképzelhetetlennek tartja az öröm formájában. Mintha egy kicsit szégyen volna a nagyság számára valaminek örülni. A primitív népek, de az ősi kultúrák istenei is olyan ábrázatot kapnak, mintha versenyre kelnének az embert riasztó torzulatok létrehozásával. De nem kell messze mennünk a múltba, hogy rátaláljunk a „komor arcú” király ábrázatára, ami a clunyi reform szellemiségéből született király-tükrök szerint hozzátartozott a legfőbb földi méltóság hordozójához. Facies austera-val, komor arccal kell járnia egész életében. Bár lehet, hogy a királytükrök e „komor arca” a király számára szentírási ihletésű. Lévén az akkori felfogás szerint a király az Isten képviselője és helyettese, oly fönséggel, komolysággal és alkuatlansággal kellett járnia, mint maga az Isten-ábrázolás első látszatra mutatta.

Még a XX. század keresztényeiben is benne van ez az atavisztikus szemléletmód, hogy az Isten jelenlétében (templomban, imában) kötelezőnek tartjuk a szinte megmerevült mozdulatlanságot, a szoboryszerű áhitatot – ami ellen már XXIII. János pápa fölemelte a szavát: „ne viselkedjétek úgy, mintha temetőben vagy temetőben volnátok!”

Ugyanilyen atavisztikus szemléletmód miatt idegenszerűen hat sok keresztény lelkében Istennek a játékosságáról és fiatalságáról beszélni. Pedig a játékosságot korunk nagy filozófusa, Huizinga a kultúrát alkotó ember szellemiségének gyökerébe teszi. Ha észrevennénk a fiatalságot Istenben, ez segítene áttörni a görög filozófia nyomán isteni mozdulatlanságban (*primum movens immobile*) elterjedt istenképet. Ez ugyan nagyszerű és fölséges formát ölt a Dániel próféta látomásában megjelenő „Ösöreg”-ben (Dán 7, 9), de nem oldja föl a Legfőbb Lénynek azt a másik jellemzőjét, hogy „*actus purus*” vagyis merő ténylegesség. Ezt a fiatal életnek lendületével, frissességével, örök mozdulatlanságával, mindig újat és újat megelő bensőségével lehetne emberszabásúan elképzelni. Hát még ha a Szentháromság titkának hagyományosan sztatikus elképzelése helyett (képek, szobrok) a Schaffhausennél három ágra oszló és a sziklakon lezúdulva egy katlanban örvénylően találkozó Rajna kristályzuhatagjaiban szemlélnénk, csak óceáni mértékben!? Hogy ti. az Atya képviselte erő, a Fiú képviselte igazság és a Szentlélek képviselte szeretet óceánjai, hullámai milliárdnyi fodrozódásával, ezernyi színben és formában ragyogó briliáns cseppjeivel, egyben a mélyvizeket is felkavarva viharával, hullámhegyeket és szédületes örvényeket támasztó mozgalmasságával talán pillagatra megsejtetik velünk a folyton változó és mindig ugyanaz végtelen Istent.

Bármennyire atavizmus elképzelni Isten fölségét, nagyságát és mozdulatlanságát, mégsem fordulunk az emberekhez azzal a fölhívással, hogy forduljanak el e régi szemlélettől. Mert a végtelenségnek és nagyságnak igazságaiból semmit sem szabad levonnunk. Nem tudjuk olyan hatalmasnak, mérhetetlennek elképzelni Istent, mint amilyen valójában. Ragaszkodnunk kell hatalma elismeréséhez. De közben megpróbáljuk tettenérni az örvendező Istent. Isten olyan végtelen, hogy csak ellentmondásosan tudjuk megközelíteni. De így is kell tennünk Nicolaus Cusanus figyelmeztetése szerint, aki a reneszánsz hajnalán így intette az emberszerű elképzelésből ébredező gondolkodókat: *Deus conjunctio oppositorum*, Isten az ellentétek összekapcsolása.

Hogy rátaláljunk Istenünk örvendező arcára, két utat követünk. Az egyik: a képletesen beszélő Jézus szavaiban keressük. Utána pedig Jézus önmagáról való kijelentéseit visszük át az Atyára.

Jézus példabeszédei

Mint említettük, Isten örömről nem találunk kijelentést az evangéliumokban. De aligha találhatnánk, hiszen Jézus az utolsó vacsorán, főpapi beszéde végén egész igehirdetésére érvényesen kijelenti: „Mindezeket képletesen (en paroisiais) mondtam nektek. Eljön az óra, amikor már nem képletesen szólok, hanem nyíltan (parresia) beszélek nektek az Atyáról.” (Jn 16, 25). Meg kell tehát kísérelnünk azt, hogy Isten örömet fölfelezzük Jézus rejtett értelmű megnyilatkozásaiban az Atyáról.

Jézus legmegindítóbb példabeszédei közül való az elveszett bárányról és az elgurult drachmáról szóló. A példabeszédbeli pásztor és asszony egyképpen örömrre hívja fel barátait és szomszédait: „Örüljetek velem!”

De az alkalmazásban Jézus már finoman eirejti az Isten személyes örömet. Ehelyett inkább általánosan fogalmaz: Az elveszett juh példabeszédeben így: „Éppen így jobban örülnek a mennyben.” Az elveszett drachmáról szólóban pedig így: „Éppen így örülnek majd az Isten angyalai.” (Lk 15, 5–10) Szent Máté megfogalmazásában egyáltalán nincs felhívás az örömrre, és az alkalmazásban is csak ez áll: „Éppen így mennyei atyátok sem akarja, hogy csak egy is elveszzen e kicsinyek közül.” (Mt 18, 14) Érdekes tehát, hogy amikor alkalma volna nyíltan beszélni az örvendő Atyáról, akkor sem teszi. Szinte szemérmesen elrejt Isten örömet.

Egy lépéssel tovább vezetnek a talentumokról szóló példabeszéd kitételei. Amikor az öt és a két talentumát megkésztető szolgát a példabeszédbeli úr megjutalmazza, Jézus így fogalmaz: „Menj be urad örömebe.” (Mt 25, 22, 25) A nyilván eszkatológikus értelmezésű példabeszédbeli úr örömeinek nevezett jutalomhelyből az Isten örömet érezzük ki.

Még tovább menve az Úr Jézus lakomának (Lk 14, 15), és pedig menyegzős lakomának (Lk 12, 37) nevezi az örök életet. A halotti tor kivételével a lakomát rendező házigazda örömet akarja megosztani a meghívottakkal. Következésképpen Isten is örömet kívánja megosztani velünk, mikor az örök életre hív. Kitűnik ez különösképpen a tékozló fiúról szóló példabeszédből, amikor is a tévelygő fiú hazatértek az atya kiadja a parancsot: „Vegyétek elő hamar a legdrágább köntöst, húzzatok ujjára gyűrűt, és sarut a lábára. Vezéssétek elő a hizlalt borjút és öljétek le. Együnk és vigadjunk, mert hiszen a fiam meghalt, de feltámadt, elveszett, de megkerült.” (Lk 15, 21). És ugyanezt mondja a mezőről hazaérkező, de lakomára bemenni vonakodó idősebb testvérnek is: „Illett, hogy vigadjunk és örvendezzünk, mert a te öcséd meghalt, de feltámadt, elveszett és megkerült” (uo. 32).

Tehát Jézus maga jelenti ki: „Hasonlít a mennyek országa egy királyhoz, aki menyegzőt rendezett fiának.” (Mt 22, 1) A menyegző s az azt követő lakoma az emberi örömet csúcsa. Azzal, hogy Jézus az Isten országát és annak befejezését az örök életben menyegzőhöz hasonlítja, a földi örömet között a legteljesebb örömet idézi. Sejteti velünk, hogy az örök élet nem csupán a szentség, a fölség és a jóság világa lesz, de az öröme és vigasságé is. Ezért nevezi az újszövetségi kinyilatkoztatást lezáró könyv, a Jelenések könyve majdnem utolsó soraiban az örök életet „a Bárány menyegzős lakomájá”-nak (Jel 19, 9).

Mindezeket átugárzik az örvendő Isten arca és megteremti az örömet légtérét, amit nem szabad észrevétlenül hagynunk.

Jézus önkinyilatkoztatása

Sokan panaszkodnak, hogy Jézus arcát úgy festi meg a művészet, hogy vonásain és tekintetén a közelgő szenvedés és a bűnös világ látomásainak árnyai boronganak. A Szentírás-olvasónak sem tűnik fel az az egy-két megjegyzés, ami mégis az örvendő Jézusra utal. Mert van az evangéliumokban utalás Jézus öröme, csak észre kell venni.

Egyedül Lukács evangélista jegyzi meg, hogy Jézus „felujjongott a Szentlélekben”, mikor hálát adott a kicsinyeknek történő kinyilatkoztatá-

sért (Lk 10, 21). Pedig itt a Szentháromság titkának föllebbentése mellett a kinyilatkoztatás fáradságos útjára utal, amit Szent Pál később „a keresztrótányának” és „oktalannak látszó igehirdetésnek” fog nevezni (1 Kor 1, 21). Jézus örömet nem oltották ki a szenvedés látomásai. Ez kitűnik a színváltozáskor is. „Arca ragyogott, mint a nap, ruhája pedig tündöklött, mint a fény” (Mt 17, 2). Mindez a megváltás titkával áll kapcsolatban, mert Szent Lukács megjegyzi: „Mózes és Illés megdicsőülten jelentek meg, és haláláról beszélgettek, amelynek Jeruzsálemben kellett bekövetkeznie.” (Lk 9, 31). Itt ismét észrevehetjük Jézus isteni művészetét, mellyel a megváltás szenvedései láttán is győzedelmesen örzi meg isteni örömét. És ezt kell Jézustól eltanulnunk, amit csak ő tudott megcsinálni és csak vele lehet elérni: az ellentéteken uralkodni, anélkül, hogy az egyiket vagy a másikat kisebbitenénk. Jézus ad számot erről a fölségesen isteni művészetéről, amikor Lázár betegségét és halálát bejelenti: „Lázár meghalt, de én örülök miattatok, hogy nem voltam ott, hogy higgyetek!” (Jn 11, 15). Ezt az a Jézus mondja, aki később „lelke mélyéig megrendül”, sőt „könnyekre fakad” Lázár halálán (uo. 33, 35).

Ez egyben átvezet Jézus önkijelentéseinek elemzésére. Jézus csak az utolsó vacsorán, ott is a főpapi imában és beszédben tesz vallomást nyílt állítással örömről, minden kép és képletesség nélkül. Érdemes megfigyelnünk, hogy a rövidesen bekövetkező Getszemáni kerti vérrel verítkezés és golgotai halál közelében. És a főpapi beszédben és imában is éppen akkor, amikor a világ teremtése előtti dicsőségéről beszél az Atyánál. „Most dicsőíts meg te, Atyám, magadnál, azzal a dicsőséggel, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett.” (Jn 17, 3). Majd az ima záró részében ismét: „Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák dicsőségemet, amit te adtál nekem, hiszen te szerettél engem a világ teremtése előtt.” (Jn 17, 24). E két, világ teremtése előtti dicsőségről szóló kijelentés között nyilatkoztatja ki: „Most hozzád megyek, és ezeket elmondom a világon, hogy örömöm teljesen az övék legyen” (Jn 17, 13). Ezzel mintegy utal a búcsúbeszédben tett kijelentésére: „Ezeket azért mondtam nektek, hogy az én örömöm legyen ti bennetek és örömetök teljes legyen.” (Jn 15, 11)

Jézus tehát vallomást tesz a lelkét betöltő örömről. De – és ez áhíthatos vizsgálódásunknak az útja – ami Jézusé, az az Atyáé is. Jézus tesz vallomást a főpapi imában: „Hiszen mindaz, ami az enyém, a tiéd, ami a tiéd, az enyém” (Jn 17, 10). E közösség valóságát kéri tanítványaitól is: „Higgyétek, hogy én az Atyában és az Atya én bennem” (Jn 14, 11). Az örömmel áradó Krisztusban az örömmel teli Atya van. Krisztus tehát nem más, mint az Atya öröme. Ahogy Szent Pál szavában a kinyilatkoztató Isten Jézust „bölcességünké, megigazulásunké, megszentelődésünké és megváltásunké lett”, ugyanígy mondhatjuk, hogy örömünké lett Istenben.

Örök megtestesülés

Amikor az Atya öröme rátalálunk Krisztusban, lehetetlen arra nem gondolnunk, hogy az Atyának ez a gyönyörűsége és öröme Fiában, mint

a Szentháromság második személyében, és Krisztusban, akit már a világ teremtése előtt kiválasztott, át ne áradjon arra, amit Krisztusért és Krisztusban tett: a világ teremtésébe és megváltásába. Mint a szentjánosi prólóus olyan fölségesen mondja: „Ő volt kezdetben Istennél. Minden ő általa lett, ami lett, és nélküle semmi sem lett, ami lett.” (Jn 1, 2) Szent Pál látomásában pedig: „Ő (Krisztus) a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsősülötte. Benne teremtett mindent a mennyben és a földön: a láthatókat és láthatatlanokat, trónokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél, és minden benne áll fönn.” (Kol 1, 5) Ezért beszél Duns Scotus, a középkor harmadik nagy teológusa örök inkarnációról. Hogy a Fiában gyönyörűségét találó Isten örökre elhatározta (a megváltandó büntől függetlenül) Fia megtestesülését, és megtestesült Fiához teremtett egy világot, a mi világunkat. A Fiát gyönyörűséggel szemlélő Atya a teremtést is ezzel a gyönyörűséggel hajtja végre. És ez az öröm végigömlik az egész teremtett világon. A görög teológia ezt röviden így foglalja össze: Deus exstasim passus est creando – Isten ekstázisba esett a teremtésben; Deus exstasim passus est incarnando – Isten elragadtatásba esett a megtestesülésben.

Ezt az isteni elragadtatást nem tudta elrontani az eredeti bűn sem, sőt – mint Aquinói Szent Tamás mondja – a megváltás tervéhez módosította az örök megtestesülést. Így imádattal kell szemlélünk Szent Pállal az Atyát: „Áldott legyen Isten, Urunk Jézus Krisztus Atyja, aki Krisztusban minden mennyei és lelki áldással megáldott. Benne választott ki a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte. Szeretből arra rendelt, hogy – akarátának tetszése szerint – Jézus Krisztus által fogadott fiaivá legyünk, s magasztaljuk fölséges kegyelmét, amellyel szeretett Fiában fölkarolt minket. . . . Tudtukra adta ugyanis jóságos tetszése szerint akarátának titkát, amellyel elhatározta, hogy az idők teljességével Krisztusban, mint főben foglaljon össze mindent, ami a mennyben és a földön van.” (Ef 1, 3–10) És mert Krisztus foglalata az egész teremtésnek és megváltásnak, azért igaza van Filippo Lippinek, amikor a szalmán fekvő Gyermekeit imádó Szent Szűz fölé a gyönyörűséggel eltelt és az elragadtatástól kitárt karú Atyát festi.

Ez a Krisztusra áradó atyai gyönyörűség rajta ragyog az egész teremtesen, „hiszen általa teremtette a világot. Dicsőségének kisugárzása s lényegének képmása ő, aki hathatós szavával föntartja a mindenséget.” (Zsid 1, 3) Nincs tehát e világnak a bűnt kivéve egyetlen mozzanata sem, amin rajta ne ragyogjon a teremtésben örömét és gyönyörűségét kiárasztó Isten öröme és gyönyörűsége, hiszen Jézusban való öröme és gyönyörűsége árad ki, „akiért és aki által a mindenség lett”. (Zsid 2, 10)

A mindenség érzelmével

Ezt a természetbe beleoltott isteni gyönyörűséget és örömet kell megtanulnunk fölismerni. Elsősorban Jézustól, aki jól ismerte a teremtmények bensejét, amellyel a dolgok e belső, elrejtett valóságához kapcsolódhatunk. Jézusnak csodálatos szeme volt például arra, hogy észrevegye a

közönséges mezei fűben Salamon minden dicsőségét (Mt 6, 29). Azután az eget „Isten trónjának”, a földet „lábai zsámolyának”, sőt az istengyilkos Jeruzsálemet is „a nagy király városának” nevezi (Mt 5, 34). Hasonlataiban és példabeszédekben megtalálja azt a belső analógiát, ami az ő gondolatait közel hozza az emberekhez. Nemcsak az élettelen dolgok, de az emberi élet mozzanatai is Isten világának hordozóivá válnak Jézus kezében. A szántó-vető ember csakúgy az Isten országát ábrázolja, mint a vincellérjével alkudozó gazda; az elveszett garasát kereső asszony csakúgy hordozza gondolatait, mint a szülés kínját szenvedő társa. A lakomat rendező királyi embertől a bort kóstolató parasztokig semmi emberi mozzanat nem idegen tőle: mindaz, ami humánus, szent és tiszta előtte, tetszésének élvezője és kegyelmének mutatója.

Igaz, az Újszövetségben nem tudunk olyan költői képeket fölvonultatni a teremtő és megváltó Isten mindenén átreszkető öröme, mint az Ószövetségben. Például a fogság megszűnésére és Istennek népe közötti lakására utalva mondja: „Látta a tenger s elvonult. A Jordán vissza-eltolult / Hegyek kosmódra táncra keltek / Halmok mint zsenge bárányok szökelltek. / Tenger, mi lelt, hogy elvonulsz? / Mi lelt Jordán, hogy megtolulsz? / És ti hegyek, hogy táncra keltek? / Halmok báránként mért szökelltek?” (Sík S. ford. 113. zs.). De a középkori misztika, kezdve Szent Mechtildiszen egészen a mi Prohászka-kig fölséges élményekben és káprázatos látomásokban adnak számot a mindenségen átremegő isteni érzésekről. Hogy csak néhányra utaljunk a Sík Sándor által költeményé formált prózai szövegből: „Mennyi szeretet ömlik el a tavaszon, mikor a tél merevsége lazul, ébrednek a természet titokzatos erői s mindenütt új élet fakad... Mennyi lendület a futó patakokban s az Alpok zuhatagaiban... Hogy vonul a madársereg feltartóztathatatlanul... Mennyi megindulás, mennyi félelmes szenvedély a világtörténelem eseményforgatagában, népek élet- és szellem áramlásaiban... A teremtésnek mindezt a lendülését, reszketését magunkba kell ölelnünk...” (Élő vizek forrása.) De segítségünkre lehet költők és alkotók élményittas világa, az élet minden területén fellépő kreativitás öröme és az eszköztelenségben alkotni tudó ember gyönyöre keze munkáján. Hisz mindez a teremtő Isten gyönyöréből egyegy szikra, mellyel teremtői munkáját végzi.

Lehetne még utalni a világtörténelemben vívódó harcra, a jó és rossz küzdelmére, a bűn és a kegyelem háborújára, amely fölött az Isten humorá virraszt. (Például a 2., 39. és 57. zsoltárban).

A karácsonyi éjféli mise első mondata ez: Így szólt hozzám az Úr: Fiam vagy te, ma adtam neked életet. A liturgia alkotó művészete az Isten-váró adventi sötétségbe kiáltja az ősi zsoltár szavát. Az Isten örömeinek hangja ez. Mintha azt akarná elérni, hogy a bűn sötétségén az Isten öröme gyújtson fényt és ez uralkodjék alaphangként a megváltottak életében. Karácsonyi örömhírünk ez: a lét és az élet nem a véletlen és a sors bizonytalan sötétségéből, de az Isten szeretetének örömeiből forraszik.